

Strukturen en avvägning mellan olika former av tillgångar

Alla branscher förändras över tid. Det förekommer uppköp, fusioner och nyetableringar. Gamla branscher försvinner, splittras upp och slås ihop, och nya branscher uppstår. Branschförändringar äger rum i hela näringslivet, även i primärjordbruket. Lantbruksföretagen blir större, får ändrade ägandestrukturer och nya kontraktsformer.

En vanlig förklaring till ändrad branschstruktur är att det kommer fram nya förutsättningar för storleksfördelar som innebär att produktionskostnaden per enhet ofta sjunker med större volym av produkter. De stora enheterna kan därmed tåla lägre marknadspriser, samtidigt som investerarna har möjlighet att få en marknadsmässig kapitalavkastning. Denna utveckling hänger samman internationaliseringen, som gör att det finns allt fler säljare av en bestämd vara och därmed större sannolikhet att några kan producera till lägre kostnad än de existerande producenterna.

BIOLOGISKT ANSVAR SVÅRT ATT ÖVERLÅTA

Det finns dock gränser för stordrift. Enligt agentteorin kan det vara riskabelt för en uppdragsgivare att delegera ansvar till en uppdragstagare. Lantbruksföretagare kan inte självklart lita på att anställda tar väl hand om djuren och fälten. När ägarna själva utför dessa arbetsuppgifter kan de se till att det inte blir någon misskötsel, men de kan inte i förväg bedöma om en anställd är att lita på. Dessa resonemang gäller i synnerhet när produktionen är komplicerad och långsiktig, och detta gäller typiskt för biologisk produktion. Detta är den traditionella förklaringen till familjeföretagandet inom lantbruket.

Samtidigt växer sig lantbruksföretagen i västvärlden så stora att den enskilde ägaren inte längre kan ha full kontroll. Expansionen kan bero på att låga produktionskostnader kan kompensera lantbruksföretagaren för en större risk för agentproblem. En annan förklaring är att det kommer ständigt nya modeller för företagsledning. Genom vinstdelningssystem, automatisering, deläggande och resultatuppföljningssystem skapas bättre balans mellan uppdragsgivarnas och uppdragstagarnas intressen.

SVÅRT FÖRVÄRVA HUMANKAPITAL

Branschförändringar påverkas också av typen av produktionsfaktorer. Å ena sidan hänger ett företags framgång samman med investeringar i byggnader, mark, maskiner och annat fysiskt kapital. Då är det mera troligt att verksamheter bedrivs i stor skala, och att det finns rimligt väl fungerande marknader för företag och deras olika tillgångar.

Å andra sidan är humankapitalet en viktig produktions-

faktor. Företagets väl och ve bestäms av företagarens personliga egenskaper. Detta gäller i många tjänstebranscher men också för varuproduktion. Det är hantverkarens skicklighet som bestämmer hantverksföretagets värde. Alltså är hantverksproducenter ofta mindre företag. När den viktigaste produktionsfaktorn är humankapitalet, är det svårt för ett större företag att ta över verksamheten, eftersom det inte är möjligt att tvinga den kunniga arbetskraften att stanna kvar.

LANTBRUKARENS DUGLIGHET AVGÖR

Något motsvarande gäller för intellektuellt kapital. Många konsulter har sina egna enmansföretag och får tillgång till vissa stordriftsfördelar genom att samarbeta i kooperationsliknande former, ofta byråer som erbjuder sekreterarhjälp, kontor och IT-service. Sådana företag blir sällan föremål för försäljning, eftersom deras värde beror på ägarens skicklighet. Det är ju enklare för en konsult att etablera sitt eget företag.

På liknande sätt är det svårt att värdera ett lantbruksföretag, eftersom dess lönsamhet är i hög grad en följd av hur duktig brukaren är. Det gäller inte minst brukarens intellektuella kapital i form av entreprenörskapsanda, men det sociala kapitalet får heller inte glömmas. En framgångsrik företagare har förmågan att skapa relationer till affärskontakter och anställda.

PLATSSPECIFIK KUNSKAP

Det faktum att lantbruk ofta köps av en granne är inte bara en fråga om stordrift. Det kan också bero på att den nye ägaren har det starkaste humankapitalet, alltså vetskap om hur man driver lantbruksföretaget med lönsamhet. Grannarna har kunskaper och förmågor och dessutom vet vad det utbudna objektet står för. Grannarna har också redan gjort en rad specifika investeringar i sådant fysiskt kapital, som kan användas i det införlivade lantbruksföretaget.

Att grannen, som har bäst kunskaper om en granngård och känner bygden, tar över utesluter inte att denne kan vara frestad att profilera om företaget eller stycka av vissa delar. Det kan finnas verksamhetsgrenar, som någon annan ägare kan driva med högre lönsamhet.

Varje verksamhet ska bedrivas av den, som har de bästa förutsättningarna att nå god kapitalavkastning i denna verksamhet.

Jerker Nilsson, Institutionen för ekonomi, SLU Uppsala